

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Т. З. ГАРАСИМІВ

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
заступник директора з наукової та міжнародної діяльності
професор кафедри теорії та філософії права
доктор юридичних наук, професор

ФЕНОМЕН ТРАНСПАРЕНТНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Світова практика сучасних демократичних країн показує, що судова влада – це результат політичного компромісу, який досягається між законодавчою та виконавчою владою. Синхронно незалежна судова влада – це результат компромісу, що досягається між державою та громадянським суспільством. Адже, саме за допомогою відповідних інститутів громадянського суспільства попереджається й не допускається виключна підлеглисть судової влади державі в особі її органів чи посадових осіб. С. Прилуцький шукаючи балансу між державою та громадянським суспільством вважає, що спільний компроміс між ними у питаннях організації судової влади та здійснення правосуддя здійснюється, передусім, у формі громадянського контролю. Зокрема, суспільство має реалізовуватися через відповідні механізми організації суддівського корпусу, шляхом безпосередньої участі представників громадянськості (присяжних). Рівновазі між суспільством та державою повинна сприяти адвокатура як незалежний правозахисний інститут громадянського суспільства, що має виступати важливою опорою судової влади. Окрім того, громадський контроль над судовою владою має здійснюватися через відкритість правосуддя (гласність та відкритість судочинства), доступність засобів масової інформації до судової інформації та її об'єктивне висвітлення [1, с. 236].

Зосереджуючи увагу на проблемах налагодження взаємодії громадськості та судової влади, слід прийняти за аксіому, що доконечною умовою є прозорість судової влади. Більшість вчених сходяться на думці, що прозорість є однією з основних засад усіх гілок влади, яка забезпечує розвиток демократії, громадянського суспільства в сучасному світі. Прозорість як засадниче поняття в тісному взаємозв'язку поєднує декілька категорій, таких як: прозорість, відкритість, гласність, доступність, громадську участь тощо, які визначають форми та способи функціонування державної влади у демократичній державі.

Для нас з цієї позиції важливо зауважити, що відсутність хоча б одного з перелічених компонентів принципу прозорості не дозволяє забезпечувати ефективність судової влади як інструменту демократії. Прозорість судової системи за своїм сутнісним навантаженням є багатостороннім поняттям, яке у вітчизняній правничій науці протягом останнього часу активно обговорюється. Так, прозорість аналізується як: принцип судової влади (В. Городовенко); організаційний аспект судової системи і юридичної діяльності суду (О. Овсяннікова); інформаційна доступність суду (О. Абросімова); інструмент комунікації між державою та громадянським суспільством (Т. Андрійчук, Е. Афонін, І. Ібрагімова, О. Суший); правовий режим, спрямований на забезпечення оптимального стану інформаційної відкритості судової влади (І. Спіцин).

Метою наших тез є аналіз прозорості в контексті комунікації органів судової влади з інститутами громадянського суспільства, забезпечення ефективного діалогу влади з громадськістю. Вивчення зарубіжного досвіду діяльності недержавних інституцій показує, що ініціативи та активна позиція останніх сприяють розвитку держави на позиціях демократії, гуманізму та забезпечення

прав людини. Натомість становлення інституту демократичної громадянськості передбачає прозорість та відкритість влади громадянам у процесі підготовки та прийняття політичних рішень. Як слушно зауважує О. Афанасьєва, поява імперативу прозорості зазвичай пов'язується із поступальним розвитком публічного права і демократії, і в той же час його поява фіксує певний дефіцит інституційної якості. Іншим словами, прозорість – це слоган, який лаконічно та коротко формулює сучасний соціальний запит [2, с. 182–183].

Багатозначний функціональний характер феномену прозорості констатується всіма науковцями, втім змістовно найбільш вдало, на нашу думку, дефінізувала В. Ярошенко, а саме – це: необхідна властивість, умова відповідальності та ефективності державної влади; форма взаємодії держави та громадян, яка забезпечує участь громадян у суспільно-політичному житті; спосіб досягнення суспільної злагоди та громадянського консенсусу; ефективний спосіб забезпечення прав громадян; інструмент, який забезпечує двосторонній політичний зв'язок між державою та громадянським суспільством «на вході» – соціальне замовлення та «на виході» – зворотній зв'язок і контроль; інструмент політичної соціалізації; фактор національної і інформаційної безпеки; маніпулятивна технологія. Компонентами прозорості є: 1) *нормативний* – законодавче закріплення прозорості та відкритості владних інституцій; 2) *інституціональний* – наявність організаційних структур – форм, механізмів, процедур як влади так і громадянського суспільства (двох рівнів – внутрішній – між самими органами влади і зовнішній – між владою і громадянами); 3) *особистісний* – прозорість і відкритість діяльності посадових осіб, що передбачає відповідний рівень політичної культури, етики і професіоналізму [3, с. 87].

Необхідність забезпечення прозорості судової діяльності сьогодні актуалізується двома чинниками. По-перше, судовій владі дедалі частіше делегуються функції щодо формування застосованого права при розгляді конкретних справ, які є аналогічні правотворенню. Це, звісно, є адекватним результатом процесу розвитку та ускладнення правових відносин, вимог забезпечення прав людини, інтернаціоналізації права. Зростаюче значення судової влади диктує, відповідно, значно більшого соціального контролю за її діяльністю, що може бути забезпечений лише за умови прозорості судової практики. По-друге, питання ефективної судової влади згідно до зарубіжних підходів, тісно перекликається із колом принципів запобігання корупції. Корупційні діяння в межах судової системи можуть переслідувати різні цілі: від прийняття неправомірного рішення до елементарного прискорення судового розгляду справи. Вирізняють два види корупції, які найбільше стосуються судової системи: політичне втручання в судові процеси носіїв законодавчої і виконавчої та підкуп суддів. Прозорість судової влади може забезпечити лише значне зниження рівня корупції як у сфері зміцнення її незалежності від політичного тиску, так і перешкоджання процесам прямого підкупу суддів [8, с. 178]. Це ставить засаду прозорості, по-суті, на друге місце за значенням після верховенства права, позаяк обидва ці принципи мають розгалужену систему елементів, що разом формують фундамент справедливого правосуддя. Розвиток концепції прозорості судової системи є однією із найбільш консеквентних світових тенденцій щодо реформування судової влади.

Серед існуючого у науці різноманіття дефініцій прозорості судової системи, в контексті нашого дослідження заслуговує уваги позиція О. Хотинської-Нор. Опираючись на розроблені в теорії функції прозорості державної влади, враховуючи специфіку реалізації судової влади (її соціальне призначення), дослідниця формулює наступні:

- інформаційна – забезпечення суспільства інформацією про функціонування судової системи;
- просвітницька – завдяки належному рівню поінформованості про діяльність судової системи громадяни стають більш обізнаними про свої права та свободи, а також способи та механізми їх захисту;

– профілактична – передбачає виявлення фактів порушення прав і свобод людини у судовій системі та сприяє ліквідації та профілактиці кризових явищ у ній (корупції, впливу і тиску на суддів, низької кваліфікації суддівських кадрів тощо);

– стимулююча – спонукає до змін у суспільній свідомості, розвитку громадянської активності та правової культури тощо;

– комунікативна – забезпечує відкритий діалог судової системи з суспільством;

– захисна – захищає судову систему від необґрунтованої критики та політичного тиску (чим більше суспільство поінформоване про роботу та ефективність судової системи, тим менше можливостей у політичної влади для реалізації безпідставних змін у судовій системі з точки зору власної вигоди);

– створення та забезпечення можливостей впливу суспільства на розвиток судової системи, процес її реформування;

– забезпечення громадського контролю за діяльністю судової влади [4, с. 179].

Як бачимо, основою транспарентності судової системи виступає тісна взаємодія із громадянським суспільством, яка фактично передбачена кожною із перелічених функцій. Тому транспарентність як феномен характеризує з одного боку вплив судової системи на людину як носія та елемента соціальної структури суспільства. Відтак, транспарентність судової системи забезпечує формування належного рівня розуміння соціумом різних аспектів діяльності судової влади, а відтак сприяє зростанню обізнаності громадян в правових нормах та вихованню правової культури. Саме розвиток транспарентності судової системи у напрямі вчасного, конструктивного, цілковитого, достовірного та актуального інформування соціуму про діяльність судової системи, безпосередньо впливає на еволюцію масової свідомості як передумову формування громадянського суспільства. Отже, від цього залежать й суспільні настрої до судової влади, які зумовлюють фактичне ставлення громадськості до судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прилуцький С.В. Громадянське суспільство в механізмі судової влади та правосуддя: теоретико-правовий аспект. *Кримінальне право та криминологія*. 2010. № 1. С. 236–243.
2. Афанасьєва О. В. «Открытое государство» в понятийной системе обществознания. *Вопросы государственного и муниципального управления*. 2014. № 1. С. 171–187.
3. Ярошенко В. М. Транспарентність та відкритість влади як механізми становлення інституту демократичної громадянськості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2012. Т. 182, Вип. 170. С. 85–91.
4. Хотинська-Нор О. З. Транспарентність судової системи та адвокатури як чинник формування громадянської свідомості суспільства. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 176–182.